

КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТІСНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-3-1-8-1>

ОНОПРІЄНКО

Оксана Володимирівна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу початкової
освіти імені О.Я. Савченко
Інституту педагогіки
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У науковому повідомленні порушується нерозв'язана проблема ідентифікації та характеристики особистісних результатів навчання учнів у Новій українській школі. Звертається увага на сучасне подання навчальних досягнень молодших школярів через характеристики, які відображають об'єктивні результати навчання — знання, уміння, навички, досвід різних способів діяльності, предметні компетентності, та суб'єктивні надбання особистості — досвід творчої діяльності, спільні для усіх компетентностей уміння, ключові компетентності, особистісні досягнення учнів. Обґрунтовано визначення груп особистісних досягнень першокласників і відповідних їм характеристик: мотиваційні (виявляє інтерес до навчання, проявляє старанність у навчанні); пізнавальні (активно працює на уроці, ставить запитання про нове та незрозуміле); соціально-комунікативні (співпрацює з іншими дітьми, вирішує конфлікти мирним шляхом); організаційно-регулятивні (проявляє самостійність у роботі, працює зосереджено); рефлексивні (бере відповідальність за свої дії, знаходить успішні шляхи вирішення проблем). Такі показники особистісних характеристик можна використати як інструментарій, що дасть змогу учителю з'ясувати, який із них точніше відображає поведінку і особливості діяльності дитини в шкільному середовищі, як школяр володіє досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до себе та інших людей.

Ключові слова: навчальні досягнення учнів початкової школи; контроль і оцінювання навчальних досягнень; особистісні результати навчання.

Упровадження компетентнісного підходу до побудови і функціонування початкової освіти зумовило переосмислення об'єктів контролю й оцінювання. В умовах Нової української школи пріоритетне значення надається контролю, який орієнтований на дослідження індивідуального розвитку дитини в навчанні. Навчальні досягнення молодших школярів поєднують характеристики, що відображають об'єктивні результати навчальної діяльності — знання, уміння, навички, досвід різних способів діяльності, предметні компетентності, а також суб'єктивні надбання особистості — досвід творчої діяльності, загальнонавчальні уміння, ключові компетентності, особистісні досягнення учнів (довільність регуляції діяльності й поведінки; характер рефлексії, здатність до аналізу, наявність внутрішнього плану дій, пізнавального ставлення до дійсності; орієнтація на групу однолітків). Такі досягнення є пріоритетними об'єктами цілеспрямованого формування і контролю у процесі навчання учнів молодшого шкільного віку.

Для характеристики результатів навчання учнів першого класу робочою групою Міністерства освіти і науки України за участі вчених відділу початкової освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України (О.Я. Савченко, Н.М. Бібік,

О.В. Онопрієнко, К.І. Пономарьова, В.О. Мартиненко та ін.) розроблено проєкт свідоцтва досягнень, який у 2017/2018 навчальному році пройшов апробацію в експериментальних перших класах закладів освіти, що пілотують новий Державний стандарт у межах всеукраїнського експерименту (МОН України, 2017; Онопрієнко, 2020). Під час створення свідоцтва було враховано прийнятний для наших реалій досвід освітніх систем Німеччини, Канади, Польщі, де звіт школи про здобуті дитиною результати навчання має вигляд розширеного підсумкового протоколу. У розробленому групі свідоцтві передбачено три частини:

- характеристику особистісних досягнень;
- характеристику навчальних досягнень;
- поле для коментарів учителя й зворотного зв'язку від батьків (МОН України, 2018).

На основі розробленої О.Я. Савченко (2012) класифікації загальнонавчальних умінь, виділено групи особистісних досягнень першокласників і сформовано відповідні до них характеристики:

- *мотиваційні* — виявляє інтерес до навчання, проявляє старанність у навчанні;
- *пізнавальні* — активно працює на уроці, ставить запитання про нове та незрозуміле;
- *соціально-комунікативні* — співпрацює з іншими дітьми, доброзичливо ставиться до оточуючих, вирішує конфлікти мирним шляхом;
- *організаційно-регулятивні* — проявляє самостійність у роботі, працює зосереджено, дотримується правил шкільного життя;
- *рефлексивні* — бере відповідальність за свої дії, знаходить успішні шляхи розв'язання проблем.

На нашу думку, таке наукове підґрунтя у визначенні особистісних результатів навчання дає змогу їх ідентифікувати й охарактеризувати на основі педагогічних спостережень за діяльністю і поведінкою учнів.

Однак оцінювання особистісних результатів досі повною мірою не увійшло в практику початкового навчання, хоча й задеклароване нормативними актами — Державним стандартом початкової освіти (Кабінет Міністрів України, 2018), типовими освітніми програмами (МОН України, n.d.), методичними рекомендаціями МОН України щодо здійснення контролю й оцінювання у 1-х, 2-х і 3-4-х класах Нової української школи (МОН України, 2018b; МОН України, 2019; МОН України, 2020). Водночас у цих документах особистісні характеристики діяльності учнів згадуються побіжно, немає критеріїв об'єктивного оцінювання такого виду результатів. Лише в методичних рекомендаціях для здійснення оцінювання в третій і четвертій класах звертається увага на необхідність співвіднесення виявлених під час спостережень якостей дитини до одного з чотирьох рівнів, позначених фразами: «має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату за допомогою дорослих», «потребує значної уваги і допомоги». Відсутність рекомендованих критеріїв на практиці спричинила формальне ставлення учителів до оцінювання результатів учнів.

Отже, розроблення переліку показників сформованості особистісних характеристик навчання сприятиме об'єктивному оцінюванню школярів, допоможе вчителям розрізнити їх рівні під час спостережень за навчальною діяльністю і поведінкою. Ми здійснили спробу обґрунтувати такі показники для свідоцтва досягнень учнів перших класів, що й презентуємо в цьому науковому повідомленні.

Для визначення рівнів прояву характеристики «*виявляє інтерес до навчання*» використано результати наукового дослідження Н.М. Бібік (1998) з проблеми формування у молодших школярів пізнавальних інтересів. На основі методик діагностування пізнавальних інтересів за проявами, що характеризують їх за широтою, глибиною, дієвістю, стійкістю, Н.М. Бібік виділила групи першокласників, інтереси яких розрізнялися за рівнем вираження. За такою класифікацією сформульовано чотири характеристики, які можна розпізнати під час педагогічного спостереження:

- *виявляє допитливість щодо багатьох об'єктів навколишнього світу;*
- *цікавиться багатьма об'єктами, але освоює їх поверхово;*
- *виявляє нестійкий інтерес, цікавить лише нове, яскраве;*

- *самостійно не виявляє інтересу до об'єктів навчання.*

Характеристика «*проявляє старанність і наполегливість*» у навчанні є одним із показників, які відображають трансформацію зовнішніх атрибутів учнівства у внутрішню стійку рису особистості. Такі риси здобувача освіти були об'єктами дослідження теорії мотивації Л.М. Строкач (2014). За висновком авторки, мотив досягнення успіху переважає у молодшого школяра над мотивом уникнення невдачі. Відзнака найменшого прояву старанності стимулює дитину, позитивно впливає на її самосвідомість і самоповагу. Узагальнені характеристики учнів за параметром старанності й наполегливості в навчанні подано в таких ознаках:

- *працює цілеспрямовано, прагне досягти бажаного результату;*
- *уникає невдачі, потребує визнання успіху від дорослих;*
- *працює за умови стимулювання кожної дії;*
- *не виявляє вольових зусиль.*

Активність дитини в пізнавальній діяльності виявляється у її дослідницькій поведінці під час взаємодії з учителем або учнями, а також із джерелом знань. Спираючись на дані дослідження самостійної елементарної дослідницької практики дітей молодшого шкільного віку, проведеного О.І. Савенковим (2002), для визначення рівня активності учнів у пізнавальній діяльності візьмемо за основу прояви того, наскільки дитина втягується у власний творчий пізнавальний пошук, у самостійне відкриття знань, якою мірою прагне пізнавати невідоме чи складне. Вивчивши експериментальний досвід дослідника, ми виділили групи проявів активної пізнавальної поведінки, що дало змогу подати характеристику учнів за параметром активності в навчальній діяльності в таких формулюваннях:

- *легко включається в роботу на всіх її етапах, вносить пропозиції;*
- *працює активно час від часу;*
- *працює, якщо має заохочення, поступки;*
- *байдуже ставиться до будь-яких навчальних занять.*

Оскільки пізнавальний інтерес для дітей молодшого шкільного віку є найпотужнішим мотивом навчання, то це положення доцільно використати для формування комплексу показників групи пізнавальних характеристик особистості. Красномовними є результати дослідження М.В. Матюхіної (1984) щодо дитячого запитуван-

ня. На їх основі можна виокремити групи учнів, які відрізняються реакціями на новизну, практичну цікавість тощо. В експериментальному дослідженні Н.М. Бібік (1998) схарактеризовано чотири рівні запитування, на основі яких запропоновано ознаки прояву «*ставити запитання про нове та незрозуміле*», а саме:

- *прагне заглибитись у сутність предметів і явищ;*
- *ставити запитання поверхового характеру;*
- *запитання виникають під прямим і опосередкованим впливами;*
- *не запитує про нове і незрозуміле.*

Показовою у формуванні особистості молодшого школяра видається його здатність до комунікації у соціумі. Л.В. Калашникова (2012) у дослідженні просоціальної поведінки дітей молодшого шкільного віку пов'язує такі прояви з психічним і соціальним розвитком, який відбувається у контексті загального процесу соціалізації. Авторка посилається на принцип детермінації, згідно з яким зовнішні причини діють через внутрішні умови. Так, прояви рівнів співпраці дитини з іншими дітьми зумовлюються регулятивними процесами психіки і розвитком саморегуляції. Вчена показала, що у просоціальній поведінці молодшого школяра простежуються різноманітні прояви — від зовнішньо регульованих поведінкових реакцій до саморегуляції у здійсненні особистістю вчинків. На цих підставах визначено такі прояви здатності учня *співпрацювати з іншими дітьми*:

- *прагне співпрацювати з іншими дітьми, вміє домовлятися;*
- *узгоджує свої дії з іншими дітьми за підказкою дорослого;*
- *неохоче долучається до будь-якої співпраці;*
- *не вміє або не бажає співпрацювати з іншими.*

Аналогічно ми виділили показники, що характеризують бажання або прагнення учня залагоджувати конфлікти мирним шляхом:

- *самостійно знаходить спосіб мирно залагодити конфлікт;*
- *залагоджує конфлікт з допомогою дорослого;*
- *неохоче йде на примирення;*
- *відсутнє бажання залагоджувати конфлікти.*

До вищої форми навчальної діяльності належить самостійна робота учня, що входить до категорії самоосвіти особи. Це усвідомлена діяльність, якій властиві вільний вибір і внутрішня мотивація. У формуванні переліку показників

прояву самостійності в учнів першого класу пошлемося на результати психологічного дослідження розвитку такої характеристики сучасних дітей, здійсненого О.Ю.Чекстере (2014). За підсумками проведеного експерименту, дослідниця виділила чотири рівні проявів самостійності в роботі, на основі яких ми сформуваємо відповідний перелік показників:

- виконує всю роботу самостійно;
- прагне виконати роботу, але потребує допомоги;
- самостійність майже не сформована, потребує постійної допомоги;
- самостійність відсутня.

Здатність дитини молодшого шкільного віку працювати зосереджено залежить передусім від рівня розвитку в неї довольної уваги, зокрема від властивості концентрації — ступеня зосередження свідомості на певному об'єкті. Недостатній розвиток уваги виявляється в розосередженості та відволіканні, нездатності без зовнішніх спонук утримувати внутрішніми засобами в полі зору потрібний об'єкт. Така ситуація, своєю чергою, позначається на розумових процесах, від яких безпосередньо залежить шкільна успішність. У зв'язку з цим чільної уваги під час педагогічних спостережень заслуговують організаційно-регулятивні характеристики, серед яких — здатність дитини працювати зосереджено. На основі діагностувальних процедур із виявлення спромоги молодших школярів утримувати увагу (Шадриков, 2009) ми сформуваємо перелік показників, що засвідчить різні можливості учнів:

- зосереджено виконує справи до їх завершення;
- під час роботи може переключатися на інші справи;
- під час роботи потребує частих спонукань до уважності;
- не може зосереджено працювати.

Проблема формування у молодших школярів рефлексивних умінь була досліджена В.Б.Легін (2016). Узагальнивши вчення про психологічні властивості особистості, авторка дійшла висновку, що такі результати виявляються у здатності самостійно стежити за власними діями, вчинками, співвідносити їх із вимогами певних норм, правил та спроможності оцінювати. Вивчивши експериментальний досвід формування в учнів рефлексивних умінь, ми визначили такі показники за проявом «бере відповідальність за свої дії»:

- аргументовано оцінює свою роботу та роботу однокласників;

- відповідально ставиться до роботи, але недооцінює свої можливості дорослого;
- схиляється до думки іншого, самостійно не виявляє активності;
- у спільній роботі займає відсторонену позицію.

Дослідження рефлексії щодо здатності особистості свідомо регулювати свою життєдіяльність, розвитку її самосвідомості та способів стимулювання такої якості здійснив О.Г.Асмолов (2007). На основі опису спостережень автора за саморегулятивною діяльністю учнів зроблено висновки про рівні їх сформованості в дітей молодшого шкільного віку. На основі зібраних дослідником даних ми пропонуємо характеристики здатності знаходити успішні шляхи вирішення проблем, що трапляються в середовищі молодших школярів:

- пропонує спосіб вирішення проблеми;
- визначає спосіб вирішення проблеми за підказкою дорослого;
- вирішує проблемну ситуацію за наданим детальним алгоритмом;
- уникає завдань проблемного характеру.

На нашу думку, запропоновані показники сформованості особистісних характеристик можна використати як інструментарій, що дасть змогу учителю на основі власних педагогічних спостережень з'ясувати, який із них точніше відображає поведінку і особливість діяльності дитини в шкільному середовищі, наскільки дитина володіє досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до себе та інших людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Асмолов, А.Г. (2007). *Психологія личности: культурно-историческое понимание развития человека*. Москва: Академия.
- Бібік, Н.М. (1998). *Формування пізнавальних інтересів молодших школярів* : монографія. Київ: Інститут педагогіки АПН України.
- Кабінет Міністрів України. (2018, 21 лютого). *Про затвердження Державного стандарту початкової освіти* (87). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>
- Калашникова, Л.В. (2012). Психолого-педагогічні умови формування просоціальної поведінки у дітей молодшого шкільного віку. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, (107), 208-214. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107%281%29_31
- Легін, В.Б. (2016). *Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності* [Дис. канд. пед. наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка].

- Саленко, О. (2001). Наукові основи високоефективного гідро різання. (Дис. канд. техн. наук). Національний Технічний Університет України "Київський Політехнічний Інститут", Київ.
- Матюхина, М.В. (1984). *Мотивация учения младших школьников*. Москва: Педагогика.
- Міністерство освіти і науки України. (n.d.). *Освітні програми*. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>
- Міністерство освіти і науки України. (2017, 13 липня). *Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів* (1028). https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56646/
- Міністерство освіти і науки України. (2018а, 21 травня). *Свідоцтво досягнень*. <https://bit.ly/3tl7iBr>
- Міністерство освіти і науки України. (2018b, 20 серпня). *Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі* (924). <https://bit.ly/3rme5ZL>
- Міністерство освіти і науки України. (2019, 27 серпня). *Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу* (1154). <https://bit.ly/3pNuJkD>
- Міністерство освіти і науки України. (2020, 16 вересня). *Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів третіх і четвертих класів Нової української школи* (1146). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1146729-20>
- Онопрієнко, О.В. (2020). Про діяльність відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України щодо реалізації Державного стандарту початкової освіти. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(1). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-8-2>
- Савенков, А.И. (2002). *Маленький исследователь. Как научить маленького исследователя приобретать знания*. Ярославль: Академия развития.
- Савченко, О.Я. (2012). *Дидактика начатковой освіти*. Київ: Грамота.
- Строкач, Л.М. (2014). Формування мотивів досягнення молодших школярів. In С.А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко, ред. *Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства* : монографія (с. 75-101). Київ: ТОВ «Імекс-ЛТД».
- Чекстере, О.Ю. (2014). Вплив ІКТ на розвиток учбової самостійності сучасних дітей. In С.А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко, ред. *Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства* : монографія (с. 61-74). Київ: ТОВ «Імекс-ЛТД».
- Шадриков, В.Д. (2009). *Диагностика познавательных способностей. Методики и тесты*. Москва: Альма-матер.

CONTROL AND ASSESSMENT ACTIVITIES IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: CHARACTERISTICS OF PUPILS' PERSONAL ACHIEVEMENTS

Oksana Onopriienko

PhD in Pedagogy, Senior Researcher, Head of the Oleksandra Savchenko Department of Primary Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The unsolved problem of identification and characterization of personal learning outcomes of pupils in the New Ukrainian School is raised. Attention is paid to the modern presentation of educational achievements of primary school pupils through characteristics that reflect the objective learning outcomes — knowledge, skills, abilities, experience of performing the methods of activities, subject competences, and subjective achievements of personality — experience of creative activity, skills that are common to all competences, key competences, personal achievements of pupils. The definition of groups of personal achievements of first-graders and their corresponding characteristics is substantiated: motivational (shows interest in learning, shows diligence in learning); cognitive (actively works at the lesson, asks questions about the new and unclear); social and communicative (cooperates with other children, resolves conflicts peacefully); organizational and regulatory (shows independence in work, works intently); reflexive (takes responsibility for own actions, finds successful ways to solve problems). Such indicators of personal characteristics can be used as a tool that will allow the teacher in the course of pedagogical observations to find out which of them more accurately reflects the behaviour and characteristics of the child in the school environment, how the child masters the emotional and value attitudes to the world, him/herself and other people.*

Keywords: *educational achievements of primary school pupils; control and assessment of educational achievements; personal learning outcomes.*

Дата публікації: 5 лютого 2021 р.